

HEGEL BAĞLAMINDA BİREY-DEVLET İLİŞKİLERİ

İbrahim Halil Çetres*

Özet

Çalışmamda öncelikle Hegel'in 'devlet' anlayışına bakacağım. Ardında 'birey' kavramının ve 'birey olma' durumunun tarihsel süreçte geçirdiği değişikliklere bakacağım. Amacım, Hegel'i öncelikle kendi metinlerinden okuyarak, devlet tasarımını incelemektir. Daha sonra, 'İdealist' olarak nitelenen Hegel'in gerçek yanlarını bulmaya çalışacağız; kişi olmakla birey olmak arasındaki ince çizgiyi göstermeye çalışacağım. Tüm bunları yaparken de Hegel'in tarih ve devlet anlayışlarını tekrar hatırlatacağım.

Hegel'in özgürlük anlayışının günümüz Liberal düşünce tarzını etkilediği doğrudur. Fakat günümüz özgürlük anlayışı, Hegel'in çizgisinden sapmış hatta tam karşısında yer almıştır. Bunun en önemli nedeni ise Hegel'in devlet anlayışının temeline anayasayı ve buna uygun eyleyen bireyi oturtmasına karşın, Liberallerin devletin en önemli parçası olarak kişiyi – tüketen kişiyi– yerleştirmeleridir.

Tarihsel varlık alanını oluşturan insan, bu süreçte devleti kurarak en önemli atılımı yapmıştır. Çünkü tin, kendisini devletle görünüme getirebilecektir. Ve bu durum da tarihsel ilerlemeyi sağlayacaktır. Tarihsel ilerleme bir yandan tinin kendisini gerçekleştirip özgürleşmesini sağlayacak, öte yandan insanların ihtiyaçlarını daha örgütlü bir biçimde gidermelerini sağlayacaktır.

Anahtar SözcüklerLiberalizmin Özgürlük Anlayışı, Tarih, Devlet, Birey, Kişi, Özgürlük

* Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü IV. Sınıf Öğrencisi

1.İdeolojilerde Birey-Devlet İlişkisi

Gerek siyaset felsefecisi gerek sosyolog gerekse hukukçu arkadaşlarımızın sorguladığı ve anlamlandırmaya çalıştığı temel sorunlardan biri birey-devlet ilişkisidir. Bireylerin hem fizyolojik hem de siyasal ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya gelip oluşturdukları devletin, kendisini oluşturan vatandaşlarıyla kuracağı ilişki, her siyasal sistemde farklı bir biçimde tasarlanmıştır. Nitekim her ideoloji, bu ilişkilerin nasıl kurgulanması gerektiğini tartışır. Ve her ideoloji gerek bireyler gerekse kurumlar arası ilişkiyi en iyi biçimde çözümlediğini ve eğer kendisinin dile getirdikleri uygulamaya konulursa insanların refah içinde yaşayacakları bir devletin görünümüne geleceği iddiasındadır.

Özü itibarıyla devlet, kişilerin ihtiyaçlarının sistemli bir biçimde karşılanması, çeşitli ihtiyaçların giderilmesi için uygun ortamın yaratılması ve bütün bu yapılanmanın birer parçası olan vatandaşların birbirleriyle olan ilişkilerinin düzenlenmesinin sağlanması için kurulmuştur. Devlet her şeyden önce bir güce sahiptir ve devleti temsil eden kişi ve kurumların –ör. yasama kurumu veya hukukçuların–, devletin sahip olduğu bu gücü kullanırken gerek kişilerin kişilerle gerekse kişilerin devletle –form kazanmış durumda kurumlarla– ilişkilerini göz ardı etmemesi doğru kararların verilmesinde etkili olur. Bu güç öncelikle, kişiler arası ilişkilerin düzenlenmesinde kullanılmalıdır. Çünkü bizler devleti mutluluğa erişmede bir araç olarak kullanırız ve bundan dolayı koruruz. Bu bakımdan devletin kısıtlayıcılığı ve belirleyiciliği bizim koyduğumuz yasalarla –en temelde anayasayla– eş değerdir. Bu yasaların, o devletin vatandaşı olan herkesi bağladığını kabul ederiz; yasalar önündeki eşitliğimiz de buradan ileri gelir.

Günümüz Liberal devlet anlayışına, Hegel’in penceresinden bakarak, bireyle devlet ilişkisini, devletin yasalarının bireyi sınırlandırıp sınırlandırmadığı sorusunu araştırmacılar tarafından defalarca sordu. Anlamlandırılmaya çalışılan asıl problem, devletin, bireyin özgürlüğünü kısıtlayan bir yapı değil de, tam aksine, bireyin kendisini gerçekleştirebileceği alanlar yaratan bir kurum olduğu problemidir. Başka bir şekilde soracak olursak, kişilerin üstünde olan ve onların eylemlerine sınırlamalar –belirlemeler– getiren bir devlet, nasıl oluyor da aynı anda insanın kendisinin ve böylelikle tinin –*geist*– özgürlüğüne ulaşmasının aracı olarak görülebiliyor.

2.Hegel’de Birey-Devlet İlişkisi

Hegel’in devlet tasarımı şimdye kadar çeşitli yönleriyle tekrar tekrar tartışıldı. Özellikle Germen ırkına yüklediği misyonla Hitleri ortaya çıkardığı düşünülen Hegel, –kötü de olsa– bu reklâmdan dolayı sürekli gündemde yer aldı. Burada öncelikli amacımız Hegel’in devlet anlayışının temel noktasını bulmak olacaktır; bu nokta üzerinden de birey-devlet ilişkisini oluşturmak.

İmdi, öncelikle Hegel’in devletini oluşturacağız ve süreç içinde devletin nasıl hem araç hem de amaç olarak tasarlandığını sorgulayacağız. Devletin neden bu kadar önemli olduğu sorusunu, Hegel, “Bizim için tarih, devletle başlar. Halklar,

uzun süre devletsiz yaşamış olabilirler. Nitekim toplum olmayı bile becerememiş toplulukların varlığını bilmekteyiz. Fakat bunlar tane ve dolayısıyla tani oluşturan ögelere bir katkıda bulunmadıkları için tarih öncesi dönemi oluştururlar ve tarih öncesi bizi hiç mi hiç ilgilendirmiyor.” diyerek yanıtlamıştır. Yani insanın tarihi devletin tarihiyle başlar. Devlet kurmak, insan olmanın getirdiği bir zorunluluktur. Devlet kurmak insanlık tarihinin en temel ilerlemesi hatta bu ilerlemenin başlangıç noktasıdır. Nitekim tarih, devlet kurmuş halkların tarihidir. Tarih öncesi ise, tekilliklerin, öznel istemelerin alanıdır. (Hegel, 2003:163)

Tekillik anlamında her tek kişinin yaptığı eylemler, sadece kendisini ilgilendirdiği ve tümele herhangi bir katkısı olmadığı için, incelememizin dışında kalacaktır. Bizim için önemli olan, kişilerin toplum için ve toplum içinde yapıp etmeleridir. Bu açıdan dikkat edeceğimiz nokta, bireyin eylemleri ile devletin yasalarının uyumu/çatışması noktasıdır. Hegel, bu noktada doğru bir anayasaya sahip olmanın önemini vurgular: kavramına uygun devlette bireyin öznel istenci ile tinin genel istencinin birlikte olacağından hiçbir sorun çıkmayacağını söyler.

Araştırmamızın diğer ayağını oluşturan bireyi, tarihin başından başlatacağımız bir incelemeye konu yapamayız. Çünkü tarihin başında ‘birey’ yoktur. Tek tek, öznel istenc ve eylemleriyle ‘kişiler’ vardır. Fakat devlette bu tekil istemeler, belirli bir forma bürünür; bu form da devletin ideolojisiyle paralellik oluşturur – Hegel’in ‘kavramına uygun devlet’inde’–.

Devletten bağımsız bir birey düşünülemez. Çünkü ‘birey olmak’ toplum içinde olmakla kazanılabilecek bir insansal durumdur. Birey, anlamını ve ‘kavramını’ ancak ve ancak devlette –toplumda– bulur; böylelikle bireyin varlığı, devletin varlığıyla anlam kazanır.

Peki, Hegel neden insanlık tarihinin başlangıç koşulu olarak devletin kurulmasını şart koşar? Bunun birinci nedeni olarak –yukarıda açıkladığımız gibi–, ne zaman ki bir devlet kurulur o zaman, insanların sadece öznel, anlık gereksinimlerini karşılamak için değil aynı zamanda genel istencin bir parçası olduklarını bildikleri için yönergeler, yasalar ve genel geçer belirlenimler ortaya çıkardıklarını söyleyebiliriz.

Devletin kurulması bizim için oldukça önemlidir. Çünkü belli bir halk tininin –*volkgeist*– ortaya çıkıp kendisini gerçekleştirdikten sonra yerini yeni bir halk tinine bırakmasıyla oluşan “Tarih, bizim dilimizde nesnel yan ile öznel yanı birleştirir.” Nesnel yan ile öznel yan ise ancak, belirli bir halk-tininin görünümüne geldiği devlette bir araya gelebilir. (Hegel, 2003:164)

Böylelikle yani devletin kurulmasıyla tarih, “tarihsel olay ve verilerle anlatılabilir duruma gelmiştir.” Tinin, kendisi için süreklilik gösteren eylem ve olayların ötesinde “onlara ilişkin söylem geliştirmesi” ancak ve ancak insanın birey olarak devleti oluşturması ve bunun üzerine felsefe aracılığıyla düşünmesiyle olmuştur. (Hegel, 2003:165) Hegel’e göre, “bilmek bir şeyin özünü, onun formel *osuiasını* (ideasını) bilmektir.” (Özcan, 2006:271)

Tinin kendinde belirlendiği biçimiyle daha yüksek ilgi ve ereklere sahip olması, daha önce kişilerde karşılaştığımız tekil istencin, genellik formuna girmesi ile mümkündür. Yani bireyin, tinin bir parçası konumuna gelmesi istencinin sadece tekil değil aynı zamanda genel olanı da amaçlamasıyla olabilir. Bu durum da ancak bir devlet içinde karşımıza çıkabilecek bir durumdur. Çünkü bireyin bireyselliği anlamına ancak burada, devlette ulaşır. Nitekim bir devletin parçası olmuş, kültürlü bir insanın istekleri ile kültürsüz bir insanın isteklerinin farklı olması tamamen bu noktada ortaya çıkıyor: istencin amaçladığı şey ve istencin niteliği bakımından farklı olması noktasında. (Hegel, 2008:44)

Hegel'in özgürlük anlayışının günümüz Liberal düşünce tarzını etkilediği doğru olabilir. Fakat günümüz özgürlük anlayışı, *laissez faire* (Bırakınız yapsınlar, bırakınız etsinler) tanımına dayanır ve Hegel böyle bir anlayışa kesinlikle karşıdır. Çünkü böyle bir tanım toplumu ve devleti bir arada tutmaz, tam aksine, her kişinin kendi istek ve arzularının peşinden koşmasına neden olur. Bu da tarihte ilerlemeyi ve özgürlüğe ulaşma yolunu zedeler.

Hegel'in, özgürlük anlayışını kendi ağzında dinleyecek olursak, Liberal düşünürlerden farkını daha net bir biçimde kavrarız: "Devlet yaşamındaki çeşitli yanlar açısından devlet anayasanın öz belirlenimi şu tümcede dile gelir: en çok özgürlüğün olduğu devlet en iyisidir. Ama burada özgürlüğün realitesinin nerede olduğu sorusuyla karşılaşıyoruz. Özgürlük, tek tek bütün kişilerin öznel istençlerinin devlet işlerine katılması olarak tasarlanıyor. Öznel istenç burada en son belirleyici nokta olarak düşünülüyor. Ancak devletin doğası nesnel ve genel istencin birliğidir: öznel istenç kendi tikelliğinden vazgeçerse bu birliğe varır."

Görüldüğü gibi Hegel için özgürlük, devlet olmadan sahip olunamayacak bir kavramdır. Özgürlük, kimilerinin dile getirdiği gibi, istediğini yapma serbestliği değildir. Özgürlük de tıpkı 'birey olmak' gibi, genel bir erekle anlam bulur.

Devlet kurumuna tekrar bakacak olursak, "...kendi genel erekleleriyle vatandaşlarının kişisel ilgilerinin birleşmiş olduğu, birinin tatmin ve gerçekleşmesini ötekinde bulduğu bir devlet bu bakımdan iyi düzenlenmiş, kendi içinde iyi bir devlet..." olduğunu görürüz. (Hegel, 2003:90)

Bu açıklamaların ışığında şunları da dile getirebiliriz, dünya-tarihi, insanların yaşam ve mülklerini güvenlik altına almak gibi bilinçli bir ereğe yönelen bir arada yaşama güdüsünün görüldüğü topluluklarda olduğu gibi herhangi bir bilinçli erekle başlamaz. İnsan topluluklarında bir arada yaşam gerçekleşince bilinçli erek hemen daha fazlasına yönelir.

Tinin ilerlemesi ve insanın özgürlüğüne kavuşması için, doymazlık ve sürekli yenilenmek önemlidir. Nitekim "dünya-tarihi, tin kavramını memnun etme temel ereğiyle kendinde olarak, yani doğa olarak başlar. Tin kavramı içerde olan bilinçsiz güdüdür ve daha önce genel çizgileriyle belirtildiği üzere, dünya tarihinin bütün işi onu bilince çıkarmaktır." (Hegel, 2003:90)

Her şeyden önce Hegel'in tarihsel ilerleme fikri düşünülürse, tarihsel ilerlemenin "tinin kendini gösterip açması, kendinde olduğu şeyin bilgisine varmak için kendisini işlemesi" olduğu görünecektir. (Hegel, 2003:66) Yani tin, açılma sürecinde bir dizi tinsel düzeyden/basamaktan geçer. Her basamaktan bir sonraki basamağa (örneğin, öznel tin basamağından nesnel tin basamağına), geçiş için dönemler geçirmek zorundadır. Böylelikle aynı anda hem nesne hem özne olan tinin bu serüveninin amacı, özgürlüğünün bilincine varmak, yani özgürlüğünü gerçekleştirmektir. (Hegel, 2003:68)

Tinin özgürlüğünü gerçekleştirmesi, bilincine varma serüveni, öyle bir serüvendir ki, basamaklı fenomenal görünümünde, bir önceki basamak hep bir sonraki basamağın ilkesine hizmet eder. Örneğin, tinin kendi kendisinin özgür bilgisine varma sürecindeki basamaklar olan halk-tinleri de, aynı fenomenolojiye uyar. "Halk ise, dini, kultus'u, töreleri, görenekleri, sanatı, anayasası, politik yasaları, eğilimlerinin bütün kapsamı ve eylemleriyle kendi yapısıdır." (Hegel, 2003:71) Dolayısıyla, bilincine varma süreci, törelerden, geleneklerden, sanattan, vs... geçerek, sonraki basamaklara doğru ilerleyen bir süreçtir. Tabii ki bütün bu süreç dünya tarihini oluşturur.

İlerleme, tinin kendisini bilmesi, gerçekleştirmesi, örgütlenip özgürleşmesiyle ilişkilidir. Bütün bunlar da kendilerini halk-tinlerinde gerçekleştirirler: somut olarak anayasada karşımıza çıkan halk-tinleri, tinin kendisini gerçekleştirme sürecindeki halklardır. Anayasayı oluşturan bilim, sanat, felsefe ve din gibi öğeler bize halk tininin ve dolayısıyla tinin somut şeklini gösterir. –Bunlar, Hegel'i sadece idealist olmakla ve yaşamdan hiç konuşmamakla suçlayanlara cevap olarak verilebilir.–

İnsanlar istek ve eylemlerini bu öğelere – bilim, sanat, felsefe ve din– göre belirlerken farkında olmadan tinin kendisini gerçekleştirmesine yardımcı olurlar. Bu bakımdan araç olmaktan mutludurlar da. Çünkü kendi özgürlükleri de burada, devlette yatmaktadır: Birey, devlet aracılığıyla kendisini gerçekleştirmek isterken aslında tinin bilinç kazanmasına ve böylelikle özgürleşmesine neden olur. Bireyin ve devletin hem araç hem de amaç olmaları böylece olur. Devleti oluşturmak öncelikle amaçtır. Fakat bu olduktan sonra, devlet kurulduktan sonra, artık kişi ve tinin kendisini gerçekleştirmek için kullanacakları bir araçtır.

Bu bağlamda tarihsel kişiliklerin halk tinine ve dolayısıyla tine olumlu bir katkısı vardır: Tarihsel kişilikler sıradan bireylerden farklı olarak tümel kavrama çabasındadır. Bizi ilgilendiren yanıyla, devletin oluşmasında ve kültürün ilerlemesinde önemlidirler. Önemleri, halk tininin içinde bulunduğu durumu anlamak ve eksikliklerin giderilmesi safhasında eylemlerde bulunmaktadır. Aldıkları bu rol kendilerine, doğal olarak verilmiştir ve doğal yapıları, onları, bu durumları ortaya koymaya yöneltmektedir. Tarihsel kişinin yapacağı katkılarla halk-tini başka bir sayfaya geçer.

3.Sonuç

Hegel, toplum, devlet ve bireyi farklı kutuplarda düşünmez, aksine, bunların hiçbirinin, diğeri olmadan tam olarak anlamını bulamayacağı iddiası temellendirir. Bu üç öge tarih boyunca hep birbiri içinde gelişmiştir. Tarihte, bu ögelerin birbirinden bağımsız olduğu hiçbir dönem yoktur. Hegel, ilerlemenin sağlanması ve böylelikle tinin kendisini gerçekleştirmesi için bu ögelerin birbirleriyle uyum içinde olmaları ve aralarındaki çatışmaları tamamen gidermeleri gerektiğini söyler. Buna paralel olarak en iyi anayasada bu üç ögenin birbiriyle kaynaşması gerektiğini söyleyebiliriz.

Hegel'in devlet tasarımı oldukça umutludur; bireyin istekleri genelin içinde eriyecek böylece hem kişisel ihtiyaçlar giderilecek hem de toplumsal süreç hiçbir aksaklığa uğramadan devam edecektir. Hegel, 'kavramına uygun devlet'te sorunların oldukça demokratik ve barışçıl yollardan çözüleceğine inanır. Çünkü kavramın bilgisine varmış olan aslında gerçeğin bilgisine varmıştır. Ve böyle bir bilgiye varmış olan toplumda işler rayında gidecektir.

Kaynakça

Hegel G.W.F., (2003) *Tarihte Akıl*. Çev.: Önay Sözer. İstanbul: Ara Yay., II. Basım.

Hegel G.W.F., (2008) Kim Soyut Düşünüyor?. *Baykuş: Felsefe Yazıları Dergisi*, Sayı II, 43–50. Çev.: Hakkı Hünler

Özcan, M.,(2006) *İnsan Felsefesi: İnsanın Neliği Üzerine Bir Soruşturma*. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.